

A NAGYÜZEMI SZŐLŐ- ÉS GYÜMÖLCSTERMESZTÉS HELYE, SZEREPE A KORSZERŰ HOMOKI GAZDÁLKODÁSBAN*

PFENNING GYULA

Bács-Kiskun megyei Tanács, Kecskemét

A homoki szőlő- és gyümölcsstermesztés mind országosan, mind megyénk gazdasági életében kiemelkedő jelentőségű.

Nagy jelentőségű megyénkben, mert e két ágazat képezi ma mezőgazdasági termelésünk bruttó értékének közel 35%-át, ugyanakkor a mezőgazdaságilag művelt területnek csupán alig 12%-át köti le.

E két ágazat közül csak a szőlőt kiemelve megemlítem, hogy pl. 1969-ben a bor értékesítés adta a mezőgazdasági termékek értékesítéséből származó árbevételek 25%-át, s ha ezt csak a növényi eredetű termékek körére szűkítem, a részarány már 40%-ra emelkedik.

Nagy jelentőségű továbbá, mert közel 100 000 kh szőlő- és gyümölcsstermesztést folytató mezőgazdasági főfoglalkozású család jelentős részének legfőbb kereseti forrása — különösen a szőlős községekben — s mint ilyen ma is döntően meghatározója a homokon élő szőlőművelő parasztság életszínvonalának, társadalmi fejlődésének.

E két ágazat jelentőségét külön kiemelkedővé teszi, hogy megyénk nagy kiterjedésű homokterületeiből közel 100 000 kh olyan homokot — sok esetben futóhomokot — hasznosít, melyek más ágazatban hasznosítva lényegesen kisebb hozamot biztosítanak mind a termesztőknek, mind a népgazdaságnak.

A megye szőlő- és gyümölcsstermesztése a népgazdaság szempontjából is nagy jelentőségű. Nagyságrendjénél fogva meghatározója e két ágazat országos alakulásának, tekintve, hogy megyénkben van az ország szőlőterületének 26,5%-a, innen vásárolták fel az utóbbi 5 év átlagában a központi borellátás 44,4%-át és boraink 40,5%-os arányban részesedtek az ország bor-exportjából.

Nem kevésbé marad el arányaiban gyümölcsstermesztésünk sem, különösen a csonthéjasok részaránya a kiemelkedő és a kemény valutát jelentő kajszi, valamint a meggy felvásárlásának és exportjának zöme is Bács-Kiskun megyéből származik.

Megyénkben a szőlő- és gyümölcsstermesztés nagy hagyományokkal rendelkezik. Régi írásos feljegyzések már a XI. századtól kezdve említik a szőlő- és gyümölcskultúra létezését és nem egy esetben kiváló minőségek termeléséről is szólnak.

* A Talajtani Társaság Vándorgyűlésén elhangzott előadás. Kecskemét, 1971. június 10.

A szőlő- és gyümölcsstermesztés megyénk területén mai nagyságra azonban csak az utóbbi századokban emelkedett. Először, amikor az elszabadult homok megkötése céljából nagy területeket telepítettek be szőlővel és gyümölcsfával, s másodszor pedig a filoxeravész időszakában, amikor már a megszelídült homok adott otthont az egyéb horvidékekről kiszoruló szőlőtermesztésnek.

E nagy telepítési programban Kecskemét és környéke járt az élen, s ez időszakban a város és környéke már közel 12 000 kh szőlővel rendelkezett.

A szőlőtermesztéssel együtt alakult ki szőlőköztesként a ma is megtalálható kétszintes kultúrában a gyümölcsstermesztés, amely nemcsak hogy megfért a szőlővel, hanem növelte termelésbiztonságát, s nem egy esetben kiegészítette, vagy éppen pótolta a kieső évek szőlőtermelését.

Így került tehát a szőlő- és a gyümölcsstermesztés a homokkal szoros kapcsolatba, először mint az elszabadult homok megkötője, másodszor mint annak jelentős hasznosítója és vált a homoki szőlő- és gyümölcsstermesztés e két ágazat legjelentősebb bázisává.

A szőlő- és gyümölcsstermesztés a homokhasznosításban mindmáig jelentős szerepet játszott és a kisüzemi termelési időszakban az itt kialakult speciális kétszintes kultúra jól be is töltötte feladatát. E két ágazat szerepe a homokhasznosításban jelenleg is jelentős és a jövő korszerű homokhasznosításában sem lehet vitatható, természetesen a nagyüzemi termelés igényeinek megfelelően módosítva, alkalmazva.

A mezőgazdasági termelés szocialista átszervezésének időszakában e két ágazat korszerűsítése is előtérbe került, tekintve, hogy a korábbi ültetvények részben kiöregedtek, részben pedig a korábbi telepítési rendszerek nem látszóttak megfelelőnek a korszerű nagyüzemi szőlő- és gyümölcsstermelés kialakításához.

A II. ötéves terv időszakában beindított nagyüzemi telepítésekben a két kultúra különvált, de zömében — különösen a telepítési program kezdetén — azonos fajtákkal, sűrűsoros telepítési rendszerekkel, azonos művelés és metszés móddal és sajnos minimális tápanyagellátással létesültek, sőt a szántó föld túlzott védelmének szemlélete e nagyüzemi telepítéseket sok esetben a leggyengébb futóhomok területre kényszerítette.

E telepítések nem mindenben váltották be a hozzájuk fűzött reményeket, bár kétségtelenül megállapítható, hogy jobb talajokon a szőlő- és gyümölcsstermesztés szempontjából nagy jelentőségű, terméshozamokat emelő sikeres felújítási akció volt. A gyenge területekre telepített ültetvények egy részénél a termelés nem gazdaságos. Bebizonyosodott, hogy a nagyüzemi szőlő- és gyümölcskultúrák a jobb talajokat igénylik, nem felel meg számukra a silány futóhomok és a termőtájban sok esetben ezzel párosuló kedvezőtlenebb éghajlati viszonyok sem. A sokszor mozgó homok nem bírja el a termelési kockázatot és a korábbi fajták, valamint a művelésmód, de különösen a tápanyagután-

pótlás rendszere alkalmatlan arra, hogy gyengébb homokon a különben nagyobb terméshozam biztosítása érdekében szükséges nagyobb termőfelületek kialakíthatók legyenek. A korábbi kisüzemi telepítési rendszerek, amelyek a korábbi homokhasznosítás szempontjából megfelelőek voltak, a nagyüzembe nem illeszthetők be, mert kevésbé gépesíthetők és az egyre csökkenő kézi munkaerő veszélyezteti megművelésüket.

A kisüzemi kétszintes szőlőtermesztéssel történő futóhomok-hasznosítás sikere abban rejlett, hogy évszázadok során kiválasztódtak a homoki szőlőtermesztés szélsőségeit elbíró fajták, kialakultak a speciális művelés- és metszismódok, valamint a kétszintes és sűrűsoros, kh-kénti nagy tőszámú telepítési rendszer. A termesztés sikeréhez döntő módon hozzájárult az egyes családok áldozatos munkabefektetése is. Ennek ellenére több esetben előfordult, hogy az ültetvény kipusztult és újra kellett telepíteni.

Az utóbbi tíz év üzemi tapasztalatai és a közel múlt telepítési kapcsán már kialakultak a korszerű nagyüzemi homoki szőlő- és gyümölcsstermesztés, valamint a korszerű homokhasznosítás járható útjai. A korábbi telepítési és üzemelési tapasztalatok alapján lényegében eldőlt, hogy a hagyományos művelési eljárásokkal milyen mértékben, milyen módon és meddig célszerű elmenni és milyen típusú homokon, miként kell kialakítani a korszerű nagyüzemi szőlő- és gyümölcsstermesztést.

Az utóbbi évek telepítéseinél és a különböző korszerűsítési eljárásoknál ezt az utat követve állami gazdaságaink egyre növekvő terméshozamokat produkálva már zömében kialakították e két ágazat korszerű művelését homokon. Ezeknek továbbfejlesztésével világviszonylatban is versenyképessé és megfelelő arányban gazdaságossá tehetik a homoki szőlő- és gyümölcsstermesztést is.

Ma a homoki szőlőtermesztés elég válságos helyzetben van. Több közgazdasági és egyéb tényező, mint az egyre csökkenő munkaerő, a kishozamú szőlők gazdaságtalan termelése és még egyéb okok, igen felgyorsították a még meglévő hagyományos és kétszintes szőlőkultúra felszámolódását. Ugyanakkor állami támogatás hiányában a homoki szőlőtelepítések teljesen leálltak. Mindezek következtében szükségesnek látszik, hogy további korszerű nagyüzemi telepítésekkel fenntartsuk a homoki szőlőtermesztés jelenlegi szintjét, tekintve, hogy mind az ország belső borellátásának biztosítása, mind az exportpiacok megtartása ezt követeli meg, nem is említve e termesztési szint tartásához fűződő megyei gazdasági és társadalmi érdekeket.

A lepusztuló szőlőterületekkel újabb nagyterjedésű homokterületek szabadulnak fel. Ezeknek csak egy részét szabad erdőszítéssel hasznosítani. A jobb területeken a gazdaságos szőlő- és gyümölcsstermesztés megvalósítható. Ily módon továbbra is jelentős szerep jut a homokhasznosításban e két ágazatnak.

Az új telepítések zöme a megyében ezután is homokterületekre kerül, de az üzemek kijelölésénél az üzemi felületek kialakításánál úgy kell eljárni,

hogy a gazdaságos és a versenyképes termelés feltételei minden körülmények között biztosítottak legyenek.

A telepítés helyének megválasztásánál kell a legnagyobb gondossággal eljárni. A terület kijelölésénél legfőbb szempont, hogy minden ültetvény a számára lehetőleg optimális körülmények közé kerüljön. Így várhatunk csak maximális hozamokat. A területkijelölésnél elsősorban a megfelelő altalajjal rendelkező lepelhomokok, kis és közepes humusztartalmú barnahomokok kerülhetnek előtérbe. A mezőgazdasági művelésre kevésbé alkalmas területek zömükben kertészeti kultúrák, gazdaságos művelésre is kevésbé alkalmasak. Szerkezet nélküli futóhomokokra szőlő- és gyümölcsültetvényeket létesíteni nem szabad. Intenzív sövénygyümölcsösök létesítésekor még jobb minőségű szántóterületek betelepítése is számításba jöhet. A lepusztult, korábbi buckás szőlőterületeket erdősíteni kell. Ezek tereprendezése és későbbi üzemeltetése sem gazdaságos.

A telepítés előtti talajjavítás még jobb homoktalajok esetében is feltétlenül elvégzendő, de a talajjavítás céljából eddig adott szervesanyag-mennyiségeket feltétlenül emelni kell. Ugyancsak gondoskodni kell a telepítés előtt a terület teljes tápanyagfeltöltéséről egy előzetes talajvizsgálat tápanyagadataira támszkodva. Természetesen a későbbiek során évente a szükséges tápanyag-utánpótlást rendszeresen és nagy adagú műtrágyával kell biztosítani. Termelőségvetkezeteink ma még holdanként csak 4—5 q vegyes műtrágyát alkalmaznak, ami nagyon kevés. Állami gazdaságaink ennek már közel ötszörösét juttatják a talajba, sőt esetenként még többet is.

A helyes tápanyagarányú és nagy adagú műtrágyázás homokon nagymértékben növeli a fagyellenállóságot, ami rendkívül fontos szempont. Nem egy eset igazolja, hogy megfelelő foszfor- és káliadagolás mellett jól telelt a takaratlan szőlő és fagyállóbb lett a különben érzékeny kajszi.

A talajelőkészítésnél ki kell emelni még a humuszban gazdagabb és biológiailag élő feltalaj megmentését is, amennyiben kisebb arányú tereprendezésre sor kerülne. Telepítés előtt a terület mezőgazdasági előhasznosítását minden körülmények között be kell iktatni, különösen, ha a talajt erősebben megbolygattuk, vagy annak gyengébb a minősége. Sokáig lehetne még részletezni a megfelelő talajelőkészítés és tápanyag utánpótlás jelentőségét, de sajnos e rövid előadás kereteibe ez nem fér bele. Egyszerűen megemlíteném a defláció elleni védelem fontosságát, valamint a talajvíz-szint helyzetét és az időszakos vízmozgást, de erre bővebben nem térek ki tekintettel arra, hogy a tegnapi nap folyamán e kérdést több előadó érintette, sőt részletesen taglalta.

A korszerű nagyüzem legfőbb meghatározója a telepítési rendszer és művelésmód, valamint a korszerű fajta megválasztása a homoki üzemek kialakításánál különösen nagy jelentőségű tekintve, hogy a termőtáj talajadottságai mellett az éghajlati és klimatikus adottságok is eltérőek más termőtájaktól. Ma már kétségtelenül megállapítható, hogy a homokon is a

gépeshető, szélessortávú telepítési rendszerek, szőlőnél a közép és magas művelési módok bevezetése a legcélravezetőbb, gyümölcsöknél az intenzív koronaformák és a kh-kénti nagytőszámú sövénygyümölcsösök.

A fajta megválasztását még egyszer ki kell emelni tekintve, hogy nemcsak szoros összefüggésben van az előzőekkel, hanem ezenkívül egy sor más ökonomiai és közgazdasági vonatkozású tényező is befolyásolja, illetve eldönti, meghatározza.

A nagyüzemeknek minden körülmények között csak a nagytermőképességű, biztos hozamú és a nagyüzemi feltételeknek mindenben megfelelő korszerű fajtákkal szabad foglalkozniuk. A jó fajta termelésbe állításánál alapvetően fontos a szabványszerű magas biológiai értékű, nagy termőképességű klonokból származó szaporítóanyag.

Az öntözés jelentőségéről a szőlő, de különösen a homoki gyümölcstermesztés vonatkozásában úgy gondolom, szintén nem kell bővebben foglalkoznom, hisz a korábbi előadások igen részletesen kifejtették, hogy az öntözés homokon milyen arányban meghatározója a termés hozamok növelésének és a termelés biztonságának.

Külön kiemelten kell foglalkozni azonban a növényvédelem és a vegyszeres gyomirtás kérdésével. Igaz, hogy mindkettő költségeiben magas ráfordítás, de maximális technológiai fegyvellemmel végrehajtott növényvédelem nélkül a homoki termesztésben sem képzelhető el a gazdaságos termesztés, sőt nem egy esetben a növényvédelem elhanyagolása nemcsak a minőséget veszélyezteti, hanem a termést feláldozza, amire nem egy megyei példa szolgálhat tanulságul az egyes peronoszpórás évek tapasztalataiból.

A vegyszeres gyomirtást a homoki szőlő- és gyümölcstermesztésben és mindenhol alkalmazni kell, erre kényszeríti az üzemeket a hihetetlen arányokban csökkenő kézi munkaerő és az eddigi gyakorlat kedvező tapasztalatai.

Végezetül úgy gondolom, említenünk kell a járulékos és kapcsolódó beruházások megvalósításának jelentőségét, amely részben az ültetvény megművelésének biztosítása és a jelentkező termés veszteségmentes feldolgozásának és tárolásának biztosítása céljából elengedhetetlenül szükséges.

Ugyancsak ki kell térni arra, hogy minden üzemben elő kell segíteni a termelés teljes vertikumának kialakítását — nagyobb üzemek esetében akár önállóan —, de a különböző kooperációk kialakítása termelő üzemek vagy a termelő üzemek és a felvásárló, vagy forgalmazó vállalatok között is nemcsak elképzelhető, hanem javasolható.

A megye IV. ötéves tervidőszakban mintegy 10 000 kh szőlő és ugyanannyi nagyüzemi gyümölcsös telepítését tervezi, elsősorban azért, hogy a rohamosan kieső területek termelését pótolja és az eddigi termelési szintet e két kertészeti ágazatban megtartsa.

E felújítási koncepció megvalósításánál a szőlőfelújítás látszik a legnehezebben megvalósíthatónak, tekintve, hogy a homoki szőlőtelepítéseket —

amely különben is az ágazat legmostohább gyermeke — ma állami támogatás nem segíti, jóllehet mint mondtam, az ország borellátásának még ma is a homoki szőlőtermesztés a bázisa. Úgy véljük azonban — ismerve a homoki szőlőtermesztés fenntartásának népgazdasági jelentőségét —, hogy egyes fajták differenciált állami támogatása — és itt elsősorban a mennyiséget is termő minőségi fajtákra gondolunk, megoldhatóvá tenné nehéz problémánkat a homoki szőlőtermesztés fenntartásának, felújításának sikeres megvalósítását.